

تاریخ دریافت مقاله: ۱۲/۱۲/۸۱
تاریخ بررسی مقاله: ۱۳/۷/۸۲
تاریخ پذیرش مقاله: ۴/۸/۸۳

مجله علوم تربیتی و روانشناسی
دانشگاه شهید چمران اهواز، ۱۳۸۳
دوره سوم، سال یازدهم، شماره‌های ۱ و ۲
صص: ۱-۱۸

بررسی رابطه ساده و چندگانه استرسورهای دانشجویی با عملکرد تحصیلی در دانشجویان با توجه به نگرشهای مذهبی

دکتر عباس ابوالقاسمی*

چکیده

هدف از پژوهش حاضر بررسی رابطه ساده و چندگانه استرسورهای دانشجویی (استرسورهای مربوط به شرایط تحصیلی، محیط آموزشی، فارغ التحصیلی و محیط خوابگاه) و عملکرد تحصیلی در دانشجویان دارای نگرشهای مذهبی بالا، متوسط و پایین می‌باشد. نمونه پژوهش شامل ۵۱۱ نفر (۲۳۵ پسر و ۲۷۶ دختر) از دانشجویان دانشگاه محقق اردبیلی بود که به روش تصادفی ساده انتخاب شدند. برای جمع آوری داده‌ها از پرسشنامه استرسورهای دانشجویی و پرسشنامه نگرش مذهبی جهت آزمون فرضیه‌ها استفاده شد. نتایج نشان داد که استرسورهای دانشجویی با عملکرد تحصیلی دانشجویان دارای نگرشهای مذهبی بالا ($r = -0/33$)، متوسط ($r = -0/31$) و پایین ($r = -0/59$) رابطه منفی دارد ($P < 0/001$) بین ترکیب خطی متغیرهای پیش‌بین (استرسورهای دانشجویی) با متغیر ملاک (عملکرد تحصیلی) دانشجویان دارای نگرشهای مذهبی بالا ($MR = 336/0$)، متوسط ($MR = 334/0$) و پایین ($MR = 661/0$) رابطه معنی‌داری وجود دارد ($P < 0/001$). نتایج آزمون Z فیشر نشان داد که ضریب همبستگی چند متغیری استرسورهای دانشجویی با عملکرد تحصیلی "دانشجویان دارای نگرش مذهبی پایین در مقایسه با دانشجویان دارای نگرش مذهبی متوسط" و "دانشجویان دارای نگرش مذهبی بالا" به طور معنی‌داری بیشتر است ($P < 0/05$) بین ضریب همبستگی چند متغیری استرسورهای دانشجویی با عملکرد تحصیلی "دانشجویان دختر ($MR = 0/535$) و دانشجویان پسر ($MR = 0/436$) تفاوت معنی‌داری به دست آمد .

کلید واژگان: استرسورها، نگرش مذهبی، عملکرد تحصیلی

* - عضو هیأت علمی دانشگاه محقق اردبیلی

مقدمه

آوردند که بیشترین عوامل استرس‌زا در امکانات، رقابت با همکلاسی، کمبود وقت، ارتباط با همکلاسیها، محیط فیزیکی کلاس و انتخاب شغل آینده نهفته است. بیشترین استرس‌ورهای شخصی نیز بر کشمکشهای خانوادگی، مشکلات مالی و تعارضات بین فردی متمرکز بود. موریس و چایر^۵ (۱۹۹۱) با انجام پژوهشی بر روی دانشجویان رشته روانشناسی نشان دادند که محدودیت زمانی، مشکلات آموزشی، مالی، شرایط تحصیلی، حمایت عاطفی محدود از طرف دوستان، مشکلات پیرامون موقعیت فرد در محیط دانشکده و ناتوانی در تصمیم‌گیری از مهمترین استرس‌ورهای دانشجویی است. این پژوهش نیز نشان داد که دانشجویان دختر در مقایسه با دانشجویان پسر، استرس بیشتری دارند. استین و گرین^۶ (۱۹۸۸) در بررسی خود به این نتیجه رسیدند که دانشجویان سال اول استرس‌ورهای زیادی را به علت تغییرات زندگی تجربه می‌کنند و این استرسورها ابعاد مختلف عاطفی، اجتماعی و تحصیلی را در بر می‌گیرند (والریت و لاری^۷، ۱۹۹۵). ولگموس و بتز^۸ (۱۹۹۱) با بررسی استرس‌ورهای دانشجویی و اثر آن بر عزت نفس دانشجویان نشان دادند که با افزایش استرس‌های زندگی،

استرس^۱ و پیامدهای آن امروزه دامنه وسیعی از بررسیها و تحقیقات علمی کشورهای جهان را به خود اختصاص داده است. از اینرو، متخصصان توجه خاصی به آن مبذول داشته‌اند. لازاروس و فولکمن^۲ (۱۹۸۹) معتقدند که عوامل استرس‌زا، موقعیتها و رویدادهایی هستند که افراد را وادار به واکنش می‌نمایند و واکنشهای استرس ممکن است به صورت پاسخهای مختلف جسمانی، روانی یا رفتاری متجلی شوند. بخش عمده‌ای از واکنش فرد به استرس منوط به ارزیابی فرد از تواناییهای خود، چگونگی برخورد و کنترل موقعیتهای استرس‌زا و اهمیتی است که چنین رویارویی برای سلامتی فرد دارد.

نتایج تحقیقات نشان می‌دهند که حدود ۸۰ درصد دانشجویان، دوره‌های تحصیلی خود را به طور رضایت بخش به پایان می‌رسانند و حدود ۲۰ درصد بنا به علل و عوامل مختلفی با شکست مواجه می‌شوند. مهمترین عامل استرس‌زا در بین دانشجویان مشکلات و شکست تحصیلی (۲۲/۳ درصد) گزارش شده است (دابسن^۳، ۱۹۸۲). آرچر و لاسمین^۴ (۱۹۸۵) با بررسی استرس‌ورهای اجتماعی و تحصیلی گروهی از دانشجویان به دست

^۵ - Morris & CHire

^۶ - Stein & Green

^۷ - Valeriet & Laurie

^۸ - Wholgemuth & Betz

^۱ - stress

^۲ - Lazarus & Folkman

^۳ - Dabson

^۴ - Archher & Lasmin

در این پژوهش بین دانشجویان "دختر و پسر" در زمینه عوامل استرسزای دانشجویی تفاوت‌های معنی‌داری به دست آمد. فوکسال و زیمرمن^۲ (۱۹۹۷) با انجام پژوهشی دریافتند که دانشجویان پرستاری از استرسورهای دانشجویی زیادی رنج می‌برند. کار در بخشهای بیمارستانی، زیردست پزشک کار کردن، ترس از ابتلا به بیماری، مسائل آموزشی و حجم زیاد دروس از مهمترین استرسورهای دانشجویی آنها می‌باشند. پژوهش پترسون و آرنتز^۳ (۲۰۰۱) بر روی دانشجویان نشان داد که مشکلات آموزشی، امتحانات، کنار آمدن با دوستان و حمایت‌های عاطفی از مهمترین استرسورهای آنها می‌باشند. درآمد کم و عملکرد تحصیلی ضعیف به عنوان پیش‌بینی‌های مهم این استرسورها گزارش شد. ثامتی (۱۳۷۵) در پژوهشی دریافت که استرسورهای دانشجویی با افسردگی، اضطراب و تیپ شخصیتی A رابطه مثبت دارد. در این پژوهش نیز بین استرسورهای دانشجویی و حمایت اجتماعی رابطه منفی معنی‌داری به دست آمد. از جمله پژوهشگرانی که نظریه جامعی در زمینه نقش مذهب در مقابله با عوامل استرسزا مطرح کردند پارگیمت^۴ می‌باشد. وی سه شیوه‌ای را که مذهب می‌تواند در

عزت نفس آنها کاهش می‌یابد و چنین ارتباطی بیشتر درباره رویدادهای منفی زندگی مصداق دارد. لو و هاندال^۱ (۱۹۹۵) با انجام پژوهشی بر روی دانشجویان (n=۵۰۰) نشان دادند که بین مذهب و سازگاری در دانشگاه رابطه مثبت معنی‌داری وجود دارد. بیان زاده و همکاران (۱۳۷۸) با بررسی عوامل استرسزای روانی دانشجویان به دست آوردند که مراجعه جهت انجام امور اداری، امتحانات، حجم زیاد کار کلاسی و کمبود وقت آزاد مهمترین استرسورها می‌باشند. صادقی و عابدی (۱۳۷۸) در تحقیقی شرکت در امتحانات مهم، به هم خوردن رابطه با یک دوست، دوری از یک فرد مورد علاقه، افتادن از یک درس و شروع تحصیل را از مهمترین عوامل استرسزای دانشجویان گزارش نمودند. در این پژوهش دعا کردن، سرزنش خود، فکر کردن زیاد به موضوعات و احساس گناه از مهمترین شیوه‌های مقابله‌ای در دانشجویان بود. صبوری مقدم (۱۳۷۲) با انجام پژوهشی دریافت که عملکرد تحصیلی دانشجویانی که روی منبع استرس کنترل داشتند از افراد فاقد کنترل بر روی منبع استرس بهتر بود. پولادی ری شهری (۱۳۷۴) با مطالعه‌ای بر روی عوامل استرسزای دانشجویان نشان داد که بین عوامل استرسزای روانی و عملکرد تحصیلی دانشجویان رابطه منفی وجود دارد. همچنین

^۲ - Foxall & Zimmerman

^۳ - Paterson & Arnetz

^۴ - Pargement

^۱ - Low & Handal

(۱۳۷۹) در پژوهشی با بررسی ارتباط جهت‌گیریهای مذهبی با استرس نتیجه گرفت که دانشجویان دارای جهت‌گیری درونی مذهبی در مقایسه با دانشجویان دارای جهت‌گیری بیرونی مذهبی، استرس کمتری را گزارش کردند. براون^۲ و همکاران (۱۹۹۰) بین نگرش مذهبی و استرسورها و آشفته‌گیهای روانشناختی رابطه منفی معنی‌داری به دست آوردند. نصری (۱۳۸۰) با انجام پژوهشی بر روی دانشجویان تربیت معلم ($n=470$) بین میزان عوامل استرس‌زای دانشجویی و میزان مشکلات روانی رابطه مثبت معنی‌داری به دست آورد. همچنین بین میزان عوامل استرس‌زای دانشجویان و میزان نگرش مذهبی، و بین میزان مشکلات روانی و میزان نگرش مذهبی دانشجویان رابطه منفی معنی‌داری به دست آمد.

پژوهش حاضر می‌کوشد همبستگی ساده و چندگانه استرسورهای دانشجویی را با عملکرد تحصیلی دانشجویان دارای نگرشهای مذهبی بالا، متوسط و پایین مورد بررسی قرار دهد و ضرایب مربوطه را با هم مقایسه نماید.

فرضیه‌های تحقیق این پژوهش عبارتند از:

۱. بین استرسورهای دانشجویی و عملکرد تحصیلی دانشجویان رابطه منفی وجود دارد.

جریان مقابله با استرسهای گوناگون روانی و محیطی تأثیرگذار باشد، چنین ذکر می‌کند: نخست آنکه مذهب می‌تواند به عنوان بخشی از فرایند مقابله تلقی گردد و بر نحوه ارزیابی فرد از عامل تهدیدکننده و شدت آن اثرگذار. به عبارت دیگر، مذهب ممکن است متغیرهای تعدیل‌کننده (مانند محدودیتهای شخصی و اجتماعی فرد و چگونگی ادراک از منابع و رویدادهای استرس‌زا) را تحت تأثیر قرار دهد. دوم آنکه، مذهب می‌تواند در فرایند مقابله مداخله نماید، بدین معنی که در تعریف مجدد از مشکل به گونه‌ای که قابل حل باشد، کمک نماید. از اینرو، مذهب به افراد کمک می‌کند تا از نظر هیجانی خود را حفظ کنند و در برخورد با آن موقعیت از طریق معنی‌جویی و امیدوار ماندن تلاش نمایند. سوم آنکه، مذهب می‌تواند بر روی نتایج و پیامدهای حاصل از عوامل استرس‌زا تأثیر گذارد. به عبارت دیگر، تفسیر افراد از نتایج و عواقب مربوط به رویدادهای زندگی، تحت تأثیر باورها و اعتقادات مذهبی قرار می‌گیرد (کاهو^۱، ۱۹۸۲؛ به نقل از ابراهیمی قوام، ۱۳۷۴).

موسوی (۱۳۷۶) با بررسی تأثیر باورها و اعتقادات مذهبی بر مقابله با استرس دانشجویان دختر نشان داد که دانشجویان دارای باورهای مذهبی، مقابله‌های مؤثرتری را در مواجهه با استرس به کار می‌برند. مختاری

² - Brown

¹ - Kahoe

دانشگاه محقق اردبیلی بود که به روش تصادفی ساده انتخاب شدند. میانگین و انحراف معیار سن دانشجویان نمونه پژوهش $X=21/92$ $(SD=2/50)$ می‌باشد. به دلیل وجود نقص جدی در تعداد معدودی از پرسشنامه‌های پاسخ داده شده، ۹ فقره از تحقیق خارج شدند و در نهایت نمونه پژوهش به ۵۱۱ آزمودنی تقلیل یافت.

ابزار پژوهش

در این پژوهش به منظور اندازه‌گیری متغیرهای مورد مطالعه از ابزارهای زیر استفاده شد:

۱. پرسشنامه استرسورهای دانشجویی. پرسشنامه استرسورهای دانشجویی (پولادی ری شهری، ۱۳۷۴) با استفاده از یک مطالعه زمینه‌یابی بر روی دانشجویان و به شیوه تحلیل عوامل ساخته شده است. این پرسشنامه مشتمل بر ۵۲ ماده است که به شیوه درجه‌بندی (هرگز، به ندرت، گاهی اوقات و اغلب اوقات) پاسخ داده می‌شود و به ترتیب نمره‌های ۰ و ۱ و ۲ و ۳ به هر پاسخ اختصاص می‌یابد. این پرسشنامه دارای چهار خرده مقیاس استرسورهای مربوط به شرایط تحصیلی، محیط آموزشی، فارغ التحصیلی و محیط خوابگاه می‌باشد. ضریب آلفای کرونباخ و ضریب پایایی بازآزمایی برای کل پرسشنامه به ترتیب ۰/۹۲ و ۰/۹۵ گزارش شده است. همچنین، ضرایب پایایی فوق برای کلیه خرده

۲. استرسورهای دانشجویی (شرایط تحصیلی، محیط آموزشی، فارغ التحصیلی و خوابگاهها) با عملکرد تحصیلی دانشجویان رابطه چندگانه دارند.

۲-۱. استرسورهای دانشجویی با عملکرد تحصیلی دانشجویان دارای نگرش مذهبی پایین رابطه چندگانه دارند.

۲-۲. استرسورهای دانشجویی با عملکرد تحصیلی دانشجویان دارای نگرش مذهبی متوسط رابطه چندگانه دارند.

۲-۳. استرسورهای دانشجویی با عملکرد تحصیلی دانشجویان دارای نگرش مذهبی بالا رابطه چندگانه دارند.

۳. بین ضرایب همبستگی چندگانه استرسورهای دانشجویی و عملکرد تحصیلی دانشجویان دارای نگرشهای مذهبی بالا، متوسط و پایین تفاوت وجود دارد.

۴. بین ضرایب همبستگی چندگانه استرسورهای دانشجویی و عملکرد تحصیلی دانشجویان پسر و دختر تفاوت وجود دارد.

روش پژوهش

جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری پژوهش شامل کلیه دانشجویان دختر و پسر دانشگاه محقق اردبیلی در سال تحصیلی ۸۲-۸۱ است که حداقل یک نیمسال را گذرانده‌اند. نمونه این تحقیق ۵۲۰ نفر از دانشجویان دختر (۲۷۶ نفر) و پسر (۲۳۵ نفر)

نمود. نخست بین نمره‌های دانشجویان سهمیه مناطق و دانشجویان سهمیه شاهد مقایسه صورت گرفت که نتایج حاکی از تفاوت بین دو میانگین بود. در دومین بررسی، نمره‌های دانشجویان دانشگاه صنعتی شریف با عده‌ای از طلاب حوزه علمیه قم مقایسه شد که نتایج بیانگر تفاوت در اعتقادات مذهبی این دو گروه بود ($P=0/001$) خدایاری فرد (۱۳۷۸) ضریب پایایی دو نیمه سازی به روش اسپیرمن- براون و ضریب همسانی درونی به روش آلفای کرونباخ را به ترتیب $0/93$ و $0/95$ گزارش کرد. در پژوهش حاضر ضریب پایایی دو نیمه سازی و ضریب آلفای کرونباخ پرسشنامه به ترتیب $0/90$ و $0/95$ می‌باشد.

یافته‌های پژوهش

جدول شماره ۱ میانگین و انحراف معیار نمره‌های استرسورهای دانشجویی و عملکرد تحصیلی دانشجویان دارای نگرشهای مذهبی پایین، متوسط و بالا را نشان می‌دهد. همان‌طور که در جدول شماره ۲ مشاهده می‌شود استرسورهای دانشجویی با عملکرد تحصیلی دانشجویان دارای نگرشهای مذهبی پایین ($r=-0/57$)، نگرشهای مذهبی متوسط ($r=-0/31$) و نگرشهای مذهبی بالا ($r=-0/33$) رابطه منفی دارد ($P<0/01$). همچنین رابطه استرسورهای دانشجویی مربوط به شرایط تحصیلی ($-0/41$ در مقابل $-0/37$)،

مقیاسها در دامنه‌ای از $0/94$ تا $0/80$ می‌باشد. ضریب همبستگی پرسشنامه استرسورهای دانشجویی با مقیاس شکایات جسمانی^۱ و پرسشنامه اضطراب^۲ به ترتیب $0/18$ و $0/17$ گزارش شده است. همچنین این ضرایب همبستگی برای خرده مقیاسها در دامنه‌ای از $0/18$ تا $0/32$ به دست آمده است. در پژوهش حاضر، ضرایب پایایی پرسشنامه به روشهای آلفای کرونباخ و دو نیمه‌سازی^۳ به ترتیب $0/87$ و $0/94$ می‌باشد.

۲. پرسشنامه نگرش مذهبی. پرسشنامه نگرش مذهبی توسط خدایاری فرد (۱۳۷۸) تدوین گردید. این پرسشنامه ۴۰ ماده دارد و هر آزمودنی به شیوه لیکرتی از کاملاً مخالفم (۱) تا کاملاً موافقم (۵) نظرات خود را بیان می‌کند. این پرسشنامه شامل مقوله‌هایی چون عبادات، اخلاقیات و ارزشها، اثر مذهب بر زندگی و رفتار انسان، مباحث اجتماعی، جهان‌بینی و باورها و علم و دین می‌گردد. برای بررسی اعتبار پرسشنامه نگرش مذهبی، خدایاری فرد (۱۳۷۸) ابتدا از یک سنجش گمانه‌ای شش گانه استفاده کرد که کلیه ضرایب همبستگی به دست آمده بین پرسشنامه و ملاک مزبور معنی‌دار بود. سپس برای محاسبه اعتبار سازه از دو مقایسه استفاده

¹ - physical complaints ccale

² - Anxiety Questionnaire

³ - split-half

بررسی رابطه ساده و چندگانه استرسورهای دانشجویی با عملکرد تحصیلی در...

محیط آموزشی (۰/۴۱- در مقابل ۰/۲۷-)، فارغ التحصیلی (۰/۳۷- در مقابل ۰/۲۴-) و محیط خوابگاه (۰/۳۲- در مقابل ۰/۳۳-) با عملکرد تحصیلی در دانشجویان پسر و دختر معنی دار است (P<۰/۰۱). با توجه به نتایج فوق، فرضیه اول تایید می شود. همان طور که در جدول ۳ مشاهده می شود ضریب همبستگی چندگانه (چهارمتغیری)

برای ترکیب خطی استرسورهای دانشجویی مربوط به شرایط تحصیلی، محیط آموزشی، فارغ التحصیلی و محیط خوابگاه با عملکرد تحصیلی دانشجویان برابر ۰/۶۰ می باشد. (P<۰/۰۰۱) که مقدار آن از ضرایب همبستگی ساده هر یک از متغیرها با عملکرد تحصیلی بیشتر است.

جدول ۱. میانگین و انحراف معیار استرسورهای دانشجویی و عملکرد تحصیلی دانشجویان دارای نگرشهای مذهبی پایین، متوسط و بالا

نگرش مذهبی متوسط		نگرش مذهبی متوسط		نگرش مذهبی پایین		متغیر استرسورها
SD	X	SD	X	SD	X	
۲/۴۳	۳۳/۲۷	۲/۸۰	۳۳/۷۸	۴/۱۶	۳۵/۵۵	شرایط تحصیلی
۲/۹۸	۳۱/۲۱	۳/۲۸	۳۱/۸۶	۴/۲۷	۳۳/۸۲	محیط آموزشی
۲/۰۱	۳۱/۱۸	۲/۰۸	۳۱/۶۴	۳/۲۰	۳۲/۷۲	فارغ التحصیلی
۱/۸۳	۲۷/۴۲	۲/۴۹	۲۷/۷۳	۳/۸۱	۲۸/۴۰	محیط خوابگاه
۶/۹۳	۱۲۳/۰۸	۷/۹۸	۱۲۵	۱۲/۸۱	۱۳۰/۴۹	کل استرسورها
۱/۵۱	۱۵/۹۲	۱/۶۶	۱۵/۷۰	۱/۳۲	۱۵/۱۵	عملکرد تحصیلی

جدول ۲. ضرایب همبستگی ماده استرسورهای دانشجویی با عملکرد تحصیلی دانشجویان دارای نگرشهای مذهبی پایین، متوسط و بالا

نگرش مذهبی بالا	نگرش مذهبی متوسط	نگرش مذهبی پایین	پاسترسورها
-۰/۲۵**	-۰/۲۳**	-۰/۵۹xxx	شرایط تحصیلی
-۰/۲۲**	-۰/۲۱**	-۰/۶۱xxx	محیط آموزشی
-۰/۱۶**	-۰/۲۳**	-۰/۴۹xxx	فارغ التحصیلی
-۰/۲۲**	-۰/۲۸**	-۰/۴۷xxx	محیط خوابگاه
-۰/۳۳***	-۰/۳۱**	-۰/۵۷xxx	کل

xxxP<۰/۰۰۱

xxP<۰/۰۱

مجله علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز

جدول ۳. خلاصه نتایج تحلیل رگرسیون چندمتغیری استرسورهای دانشجویی با عملکرد تحصیلی دانشجویان با روش ورود

متغیر ملاک	متغیرهای پیش‌بین	MR	RS	F	۱	۲	۳	۴
عملکرد تحصیلی	شرایط تحصیلی	۰/۴۳۳	۰/۱۸۷	۹۶/۱۸ (۰/۰۰۱)	$b=-۰/۴۳$ $t=۱۰/۸۲$ $P<۰/۰۰۱$			
	محیط آموزشی	۰/۴۶۷	۰/۲۱۸	۷۰/۶۸ (۰/۰۰۱)	$b=-۰/۲۲$ $t=-۳/۵۵$ $P<۰/۰۰۱$	$b=-۰/۲۸$ $t=-۴/۴۶$ $P<۰/۰۰۱$		
	فارغ التحصیلی	۰/۴۹۸	۰/۲۴۶	۵۵/۰۵ (۰/۰۰۱)	$b=-۰/۱۶$ $t=-۲/۴۹$ $P<۰/۰۰۱$	$b=-۰/۲۵$ $t=-۴/۰۸$ $P<۰/۰۰۱$	$b=-۰/۱۹$ $t=-۴/۳۴$ $P<۰/۰۰۱$	
	خوابگاه	۰/۵۰۶	۰/۲۵۶	۴۳/۴۷ (۰/۰۰۱)	$b=-۰/۱۳$ $t=-۲/۰۱$ $P<۰/۰۰۱$	$b=-۰/۲۱$ $t=-۳/۴۴$ $P<۰/۰۰۱$	$b=-۰/۱۶$ $t=-۳/۶۴$ $P<۰/۰۰۱$	$b=-۰/۱۳$ $t=-۲/۶۱$ $P<۰/۰۰۱$

جدول ۴. خلاصه نتایج ضرایب همبستگی چندمتغیری استرسورهای دانشجویی با عملکرد تحصیلی دانشجویان دارای

نگرش مذهبی پایین با روش ورود

متغیر ملاک	متغیرهای پیش‌بین	MR	RS	F	۱	۲	۳	۴
عملکرد تحصیلی	شرایط تحصیلی	۰/۵۹۸	۰/۳۵۸	۸۶/۱۸ (۰/۰۰۱)	$b=-۰/۵۹$ $t=۹/۲۸$ $P=۰/۰۰۱$			
	محیط آموزشی	۰/۶۴۲	۰/۴۱۲	۵۳/۱۲ (۰/۰۰۱)	$b=-۰/۳۰$ $t=-۳/۰۱$ $P=۰/۰۰۳$	$b=-۰/۳۷$ $t=-۳/۷۱$ $P=۰/۰۰۱$		
	فارغ التحصیلی	۰/۶۵۶	۰/۴۳۱	۳۸/۳۸ (۰/۰۰۱)	$b=-۰/۲۴$ $t=-۲/۲۶$ $P=۰/۰۰۱$	$b=-۰/۳۳$ $t=-۳/۳۱$ $P=۰/۰۰۱$	$b=-۰/۱۷$ $t=-۲/۲۷$ $P=۰/۰۰۲$	
	خوابگاه	۰/۶۶۱	۰/۴۳۶	۲۹/۲۰ (۰/۰۰۱)	$b=-۰/۲۰$ $t=-۱/۸۲$ $P=۰/۰۰۷$	$b=-۰/۳۳$ $t=-۳/۲۱$ $P=۰/۰۰۲$	$b=-۰/۱۵$ $t=-۱/۹۲$ $P=۰/۰۰۵$	$b=-۰/۰۹$ $t=-۱/۱۷$ $P=۰/۰۲۴$

مذهبی متوسط برابر $0/334$ می باشد ($P < 0/001$) که مقدار آن از ضرایب همبستگی ساده هر یک از متغیرها با عملکرد تحصیلی بیشتر است .

همان طور که در جدول 6 مشاهده می شود ضریب همبستگی چندگانه (چهار متغیری) برای ترکیب خطی استرسورهای دانشجویی مربوط به شرایط تحصیلی، محیط آموزشی، فارغ التحصیلی و محیط خوابگاه با عملکرد تحصیلی دانشجویان دارای نگرش مذهبی بالا برابر $0/336$ می باشد ($P < 0/001$) که مقدار آن از ضرایب همبستگی ساده هر یک از متغیرها با عملکرد تحصیلی بیشتر است .

همان طور که در جدول 4 مشاهده می شود ضریب همبستگی چندگانه (چهار متغیری) برای ترکیب خطی استرسورهای دانشجویی مربوط به شرایط تحصیلی، محیط آموزشی، فارغ التحصیلی و محیط خوابگاه با عملکرد تحصیلی دانشجویان دارای نگرش مذهبی پایین $0/661$ می باشد ($P < 0/001$) که مقدار آن از ضرایب همبستگی ساده هر یک از متغیرها با عملکرد تحصیلی بیشتر است .

همان طور که در جدول 5 مشاهده می شود ضریب همبستگی چندگانه (چهار متغیری) برای ترکیب خطی استرسورهای دانشجویی مربوط به شرایط تحصیلی، محیط آموزشی، فارغ التحصیلی و محیط خوابگاه با عملکرد تحصیلی دانشجویان دارای نگرش

جدول 5. خلاصه نتایج تحلیل رگرسیون چندمتغیری استرسورهای دانشجویی با عملکرد تحصیلی در دانشجویان دارای نگرش مذهبی متوسط با روش ورود

متغیر ملاک	متغیرهای پیش بین	MR	RS	F	۱	۲	۳	۴
عملکرد تحصیلی	شرایط تحصیلی	0/217	0/047	7/62 (0/001)	b=0/22 t=2/76 P=0/001			
	محیط آموزشی	0/230	0/053	4/27 (0/001)	b=0/14 t=-1/76 P=0/24	b=0/11 t=-0/96 P=0/33		
	فارغ التحصیلی	0/288	0/083	4/60 (0/001)	b=0/09 t=-0/73 P=0/46	b=0/11 t=0/95 P=0/34	b=-0/18 t=-2/24 P=0/03	
	خوابگاه	0/334	0/112	4/74 (0/001)	b=0/08 t=-0/72 P=0/47	b=0/04 t=0/36 P=0/72	b=-0/14 t=-1/63 P=0/11	b=-0/99 t=-2/20 P=0/03

مجله علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز

جدول ۶. خلاصه نتایج تحلیل رگرسیون چندمتغیری استرسورهای دانشجویی با عملکرد تحصیلی دانشجویان دارای

نگرش مذهبی بالا با روش ورود

متغیر ملاک	متغیرهای پیش‌بین	MR	RS	F	۱	۲	۳	۴
عملکرد تحصیلی	شرایط تحصیلی	۰/۲۵۰	۰/۰۶۲	۱۳/۰۸ (۰/۰۰۱)	b=-۰/۲۵ t=-۳/۶۲ P=۰/۰۰۱			
	محیط آموزشی	۰/۳۱۶	۰/۱۰۲	۱۱/۰۸ (۰/۰۰۱)	b=-۰/۰۵ t=-۰/۵۲ P=۰/۶۱	b=-۰/۲۸ t=-۲/۹۳ P=۰/۰۰۴		
	فارغ التحصیلی	۰/۳۳۵	۰/۱۱۲	۸/۲۲ (۰/۰۰۱)	b=-۰/۰۴ t=-۰/۴۰ P=۰/۶۹	b=-۰/۲۷ t=-۲/۸۳ P=۰/۰۱	b=-۰/۱۱ t=-۱/۵۳ P=۰/۱۲	
	خوابگاه	۰/۳۳۶	۰/۱۱۳	۶/۱۸ (۰/۰۰۱)	b=-۰/۰۴ t=-۰/۳۷ P=۰/۷۱	b=-۰/۲۵ t=-۲/۴۱ P=۰/۰۲	b=-۰/۱۰ t=-۱/۴۷ P=۰/۱۴	b=-۰/۰۴ t=-۰/۴۲ P=۰/۶۷

جدول ۷. خلاصه نتایج تحلیل رگرسیون چندمتغیری مرحله‌ای مربوط با عملکرد تحصیلی دانشجویان دارای نگرش

مذهبی پایین، متوسط و بالا

گروه	متغیر ملاک	متغیرهای پیش‌بین (به ترتیب)	MR	RS	F	B	t (P)
نگرش مذهبی پایین	عملکرد تحصیلی	محیط آموزشی	۰/۶۱۴	۰/۳۷۷	۹۳/۱۲ (۰/۰۰۱)	-۰/۶۱	-۹/۶۵ (۰/۰۰۱)
		فارغ التحصیلی	۰/۶۴۲	۰/۴۱۲	۵۳/۵۷ (۰/۰۰۱)	-۰/۲۲	-۳/۰۲ (۰/۰۰۱)
		شرایط تحصیلی	۰/۶۵۶	۰/۴۳۱	۳۸/۳۸ (۰/۰۰۱)	-۰/۲۴	-۲/۲۶ (۰/۰۰۱)
نگرش مذهبی متوسط	عملکرد تحصیلی	محیط خوابگاه	۰/۲۸۱	۰/۰۷۹	۱۳/۱۷ (۰/۰۰۱)	-۰/۲۸	-۳/۶۳ (۰/۰۰۱)
نگرش مذهبی بالا	عملکرد تحصیلی	محیط آموزشی	۰/۳۱۷	۰/۱۰۱	۲۱/۹۸ (۰/۰۰۱)	-۰/۳۲	-۴/۶۹ (۰/۰۰۱)

دارای نگرش مذهبی پایین (MR=۰/۶۶۱) در مقایسه با دانشجویان دارای نگرش مذهبی متوسط" (MR=۰/۳۳۴) و در مقایسه با

همچنین آزمون Z فیشر نشان داد که ضریب همبستگی چندمتغیری استرسورهای دانشجویی با عملکرد تحصیلی "دانشجویان

می‌شود بهترین متغیرهای پیش بین برای عملکرد تحصیلی دانشجویان دارای نگرش مذهبی پایین به ترتیب استرسورهای مربوط به محیط آموزشی، فارغ‌التحصیلی و شرایط تحصیلی می‌باشند ($P < 0/01$). همچنین بهترین متغیر پیش بین برای عملکرد تحصیلی در دانشجویان دارای نگرش مذهبی متوسط و بالا به ترتیب استرسورهای مربوط به محیط خوابگاه و استرسورهای مربوط به محیط آموزشی بودند ($P < 0/01$).

همان طور که در جدول ۸ مشاهده می‌شود ضریب همبستگی چندگانه (چهار متغیری) برای ترکیب خطی استرسورهای دانشجویی مربوط به شرایط تحصیلی، محیط آموزشی، فارغ‌التحصیلی و محیط خوابگاه با

دانشجویان دارای نگرش مذهبی بالا" ($MR=0/336$) به طور معنی‌داری بیشتر است ($P < 0/05$). بین ضریب همبستگی چندمتغیری (چهار متغیری) استرسورهای دانشجویی با عملکرد تحصیلی "دانشجویان دارای نگرش مذهبی متوسط و دانشجویان دارای نگرش مذهبی بالا" تفاوت معنی‌داری به دست نیامد. با توجه به نتایج فوق فرضیه‌های دوم (و زیر فرضیه‌های مربوطه) و سوم مورد تأیید قرار می‌گیرند.

همچنین به منظور بررسی دقیق‌تر، استرسورهای دانشجویی به عنوان متغیرهای پیش‌بین و عملکرد تحصیلی به عنوان متغیر ملاک، با روش گام به گام وارد معادله شدند. همان طور که در جدول شماره ۷ مشاهده

جدول ۸ خلاصه نتایج تحلیل رگرسیون چندمتغیری استرسورهای دانشجویی با عملکرد تحصیلی دانشجویان پسر با

روش ورود

متغیرهای پیش‌بین	MR	RS	F	۱	۲	۳	۴	متغیر ملاک
شرایط تحصیلی	۰/۳۷۶	۰/۱۴۱	۶۱/۲۷ (۰/۰۰۱)	$b=-0/38$ $t=-7/82$ $P=0/001$				عملکرد تحصیلی
محیط آموزشی	۰/۴۰۹	۰/۱۶۷	۳۷/۲۷ (۰/۰۰۱)	$b=-0/19$ $t=-2/52$ $P=0/001$	$b=-0/25$ $t=3/40$ $P=0/001$			
فارغ‌التحصیلی	۰/۴۲۹	۰/۱۸۴	۲۷/۹۱ (۰/۰۰۱)	$b=-0/13$ $t=-0/40$ $P=0/69$	$b=-0/24$ $t=2/83$ $P=0/01$	$b=-0/15$ $t=-1/53$ $P=0/12$		
خوابگاه	۰/۴۳۶	۰/۱۹۰	۲۱/۶۵ (۰/۰۰۱)	$b=-0/12$ $t=-1/63$ $P=0/10$	$b=-0/21$ $t=-2/71$ $P=0/007$	$b=-0/12$ $t=-2/80$ $P=0/04$	$b=-0/09$ $t=-1/59$ $P=0/11$	

مجله علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز

برای ترکیب خطی استرورهای دانشجویی مربوط به شرایط تحصیلی، محیط آموزشی، فارغ التحصیلی و محیط خوابگاه با عملکرد تحصیلی دانشجویان دختر برابر $0/535$ می باشد ($P < 0/001$) که مقدار آن از ضرایب همبستگی ساده هر یک از متغیرها با عملکرد

عملکرد تحصیلی دانشجویان پسر برابر $0/436$ می باشد ($P < 0/001$) که مقدار آن از ضرایب همبستگی ساده هر یک از متغیرها با عملکرد تحصیلی بیشتر است. همان طور که در جدول ۹ مشاهده می شود ضریب همبستگی چندگانه (چهار متغیری)

جدول ۹. خلاصه نتایج ضرایب همبستگی چندمتغیری استرورهای دانشجویی با عملکرد تحصیلی دانشجویان دختر با روش

ورود

متغیرملاک	متغیرهای پیش‌بین	MR	RS	F	۱	۲	۳	۴
عملکرد تحصیلی	شرایط تحصیلی	۰/۴۱۳	۰/۱۷۱	۳۳/۹ (۰/۰۰۱)	b=-۰/۴۱ t=-۵/۷۹ P=۰/۰۰۶			
	محیط آموزشی	۰/۴۴۲	۰/۱۹۵	۲۱/۵۲ (۰/۰۰۱)	b=-۰/۲۴ t=-۲/۲۴ P=۰/۰۰۳	b=-۰/۳۰ t=-۲/۸۰ P=۰/۰۰۶		
	فارغ التحصیلی	۰/۵۲۷	۰/۲۷۸	۲۰/۱۴ (۰/۰۰۱)	b=-۰/۱۷ t=-۱/۵۹ P=۰/۱۱	b=-۰/۲۴ t=-۲/۳۵ P=۰/۰۰۲	b=-۰/۲۹ t=-۳/۶۶ P=۰/۰۰۱	
	خوابگاه	۰/۵۳۵	۰/۲۸۶	۱۶/۶۳ (۰/۰۰۱)	b=-۰/۰۹ t=-۰/۸۵ P=۰/۴۰	b=-۰/۲۰ t=-۱/۸۹ P=۰/۰۰۶	b=-۰/۲۷ t=-۳/۳۶ P=۰/۰۰۱	b=-۰/۱۹ t=-۱/۱۲ P=۰/۰۰۴

جدول ۱۰. خلاصه نتایج رگرسیون چندمتغیری مرحله‌ای مربوط به عملکرد تحصیلی در دانشجویان پسر و دختر

گروه	متغیر ملاک	متغیرهای پیش‌بین (به ترتیب)	MR	RS	F	B	t (P)
دختر	عملکرد تحصیلی	شرایط تحصیلی	۰/۴۹۸	۰/۱۷۴	۴۱/۲۹ (۰/۰۰۱)	-۰/۴۲	-۷/۰۲ (۰/۰۰۱)
		فارغ التحصیلی	۰/۴۶۲	۰/۲۱۴	۳۲/۱۴ (۰/۰۰۱)	-۰/۲۱	-۳/۳۷ (۰/۰۰۱)
		محیط خوابگاه	۰/۴۸۵	۰/۲۳۶	۱۹/۳۴ (۰/۰۰۱)	-۰/۱۸	-۲/۳۲ (۰/۰۰۱)
پسر	عملکرد تحصیلی	محیط آموزشی	۰/۵۶۲	۰/۳۱۸	۵۶/۴۹ (۰/۰۰۱)	-۰/۵۶	-۷/۵۲ (۰/۰۰۱)

تحصیلی بیشتر است.

همچنین نتایج آزمون Z فیشر نشان داد که ضریب همبستگی چندمتغیری استرسورهای دانشجویی با عملکرد تحصیلی "دانشجویان دختر ($MR=0/535$) در مقایسه با دانشجویان پسر ($MR=0/436$)" به طور معنی داری بیشتر است ($Z=2/11, P<0/05$).

همان طور که در جدول ۱۰ مشاهده می شود نتایج آزمون تحلیل رگرسیون نشان داد که بهترین متغیرهای پیش بین برای عملکرد تحصیلی دانشجویان دختر به ترتیب استرسورهای مربوط به شرایط تحصیلی، فارغ التحصیلی و محیط خوابگاه می باشند ($P<0/01$). همچنین نتایج نشان داد که بهترین متغیر پیش بین برای عملکرد تحصیلی دانشجویان پسر استرسورهای مربوط به محیط خوابگاه می باشد ($P<0/01$).

بحث و نتیجه گیری

نتایج این پژوهش نشان داد که استرسورهای دانشجویی (شرایط تحصیلی، محیط آموزشی، فارغ التحصیلی و محیط خوابگاه) با عملکرد تحصیلی دانشجویان دارای نگرشهای مذهبی بالا، متوسط و پایین رابطه دارند و این رابطه در دانشجویان دارای نگرشهای مذهبی پایین از دانشجویان دارای نگرشهای مذهبی متوسط و بالا به طور معنی داری بیشتر است ($P<0/01$). این یافته،

نتایج تحقیقات انجام شده دیگر (به عنوان مثال، چایر و موریس، ۱۹۹۱؛ براون و همکاران، ۱۹۹۰، موسوی، ۱۳۷۶؛ صادقی و عابدی، ۱۳۷۸؛ مختاری، ۱۳۷۹؛ نصری، ۱۳۸۰) را مورد تأیید قرار می دهد. نتایج این پژوهشها حاکی از این است که نگرش مذهبی می تواند استرسورهای دانشجویی را تعدیل نماید. مذهب می تواند به عنوان یکی از متغیرهای میانجی، اثرهای منفی عوامل استرسزا را تعدیل نماید. بر اساس نظریه پارگیمنت مذهب می تواند در مرحله ارزیابی اولیه عوامل تهدید کننده زندگی و موجودیت شخص مداخله نماید و به عنوان یک متغیر میانجی عمل کند. همچنین در مرحله ارزیابی مجدد، پس از وقوع مشکل نیز می تواند نقش تعیین کننده ای را داشته باشد و امیدواری و معنی جویی بیشتری را در فرد ایجاد نماید. به علاوه، مذهب در مرحله تفسیر می تواند بر روی نتایج و پیامدهای حاصل از عوامل استرسزا اثرهای مثبتی بگذارد. کسانی که جهت گیری مذهبی درونی دارند، بهتر می توانند عوامل استرسزا را تعدیل نمایند و در نتیجه سلامت روانی بیشتری خواهند داشت. در این میان، نقش نگرش مذهبی، قوی تر از انجام صرف اعمال مذهبی است. همچنین مذهب باعث شادابی در فرد گردیده و موجب می شود تا شخص نسبت به زندگی خوش بین گردد. از اینرو، استرسورهای

تحصیلی در دانشجویان دختر از دانشجویان پسر به طور معنی‌داری بیشتر بود. این یافته با نتایج تحقیقات پولادی ریشه‌ری (۱۳۷۴) و نصری (۱۳۸۰) هماهنگ است. این پژوهشها نشان داده‌اند که دانشجویان دختر در دانشگاه با استرسورها و مشکلات بیشتری مواجه هستند، همچنین به نظر می‌رسد در ارزیابی عوامل استرس‌زا، دانشجویان دختر احتمالاً نگرش منفی‌تری داشته باشند. این تفاوت‌های جنسیتی در عوامل استرس‌زا را می‌توان به خوبی با نقش‌پذیری جنسیتی تبیین کرد. زیرا دختران به پذیرش استرسورها و اضطرابها و قبول آنها به عنوان یک ویژگی زنانه تشویق می‌شوند. آنها یاد می‌گیرند که به هنگام وجود عوامل استرس‌زا و اضطراب به طور منفعلانه تسلیم شوند و در نتیجه آسیب بیشتری می‌بینند. در حالی که، پسران علاوه بر قوی بودن در برابر عوامل استرس‌زا و اضطراب، خیلی راحت‌تر می‌توانند در برابر ناکامیها و عاملهای ایجاد استرس در زندگی و محیط تحصیل ابراز وجود کنند و در برابر آنها مقاومت نمایند و حتی به راحتی می‌توانند در برابر عامل استرس، پرخاشگری نشان دهند. به عبارت دیگر، پسران می‌آموزند که با عوامل استرس‌زا و اضطراب کنار آمده و راههایی برای مقابله و تسلط بر آن پیدا نمایند. همچنین پسران با استفاده از شیوه‌های مقابله‌ای دیگر، به عنوان مثال شرکت در ورزشهای مختلف،

دانشجویی کمتر در دانشجویان دارای نگرش مذهبی متوسط و بالا به دلیل تأثیر تعدیل‌کنندگی مذهب بوده است. از آنجا که مذهب از اثرهای منفی و ناخوشایند عوامل استرس‌زا می‌کاهد، می‌تواند در کاهش استرسورها و افزایش سلامت روانی نیز نقش مهمی ایفا نماید. همچنین، اثرهای مشترک استرسورها بر عملکرد تحصیلی قابل توجه‌تر از اثرهای هر کدام از استرسورها به طور جداگانه بوده است.

به دلیل سبک زندگی خاصی که افراد دارای جهت‌گیری مذهبی درونی دارند، آنها رویدادها را کمتر استرس‌زا ارزیابی می‌کنند یا بعد از بروز استرس آن را به منزله فرصتی برای رشد و تقویت معنوی و روحی خود می‌دانند و یا آن را برنامه و تدبیر الهی که گریزی از آن نیست، تعبیر و تفسیر می‌نمایند. می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که باورهای دینی می‌توانند فرد را به سوی کمال و تعالی و در نتیجه سلامت روان هدایت کنند، به گونه‌ای که فرد به طور خودانگیخته و با بصیرت و شناختی منطقی، به اعتقادات و باورهای دینی ملتزم گردد. اما، افراد دارای جهت‌گیری مذهبی بیرونی به علت این که گرایش‌های دینی به دین داشته استرسهای بیشتری را در مواجهه با مشکلات تجربه می‌کنند. همچنین، در این تحقیق ضریب همبستگی استرسورهای دانشجویی با عملکرد

دانشجویی نیز می‌توانند در درازمدت اثرهای ناخوشایندی بر بهداشت جسمی و روانی فرد بگذرانند. البته، میزان و گستره تأثیر این عوامل استرس‌زا به متغیرها و تفاوت‌های فردی بستگی دارد. متغیرهایی چون حمایت اجتماعی، شرایط اجتماعی- فرهنگی و ویژگی‌های فردی می‌توانند به عنوان عوامل میانجی در این رابطه عمل کنند.

نگرانی دانشجویان از پاسخ به برخی از اطلاعات خواسته شده و جمع آوری اطلاعات توسط پرسشنامه، از محدودیت‌های این تحقیق بود. استفاده از روش‌های دیگر جمع آوری اطلاعات مانند مصاحبه در تحقیقات آتی، افزایش فرصت‌ها و امکانات ورزشی و تفریحی آنان و توجه به نیازهای مادی و معنوی دانشجویان و فعال‌تر نمودن مرکز مشاوره از پیشنهادهای این پژوهش می‌باشد.

استفاده از تفریحات مختلف و سرسختی می‌تواند در برابر عوامل استرس‌زا، خود را حفظ نمایند. در حالی که شدت عوامل استرس‌زا در دختران ممکن است به علت فرصت‌های کمتر، محدودیت‌های بیشتر، هیجانی بودن، توانایی و قدرت جسمانی کم آنها باشد. یکی دیگر از دلایل احساس استرس بیشتر در دختران به نحوه ارزیابی شناختی آنها از استرس و استرسورها مربوط می‌شود. آنها با مسائل و مشکلات. عاطفی‌تر و احساسی‌تر برخورد کرده که خود این عواطف، استرس ایجاد می‌کنند.

در این پژوهش عدم امنیت شغلی در آینده، فقدان امکانات رفاهی، شیوه و نوع زندگی مردم شهر، ترس از ابتلا به بیماریها در خوابگاه، کمک هزینه تحصیلی، تبعیض‌های اداری- آموزشی، مشکلات مالی، بوروکراسی اداری، حجم زیاد دروس، فارغ التحصیل شدن، محیط و جو خوابگاه و دوری از خانواده از مهمترین و شدیدترین نوع استرسورهای دانشجویی توسط دانشجویان گزارش شده‌اند. چنین به نظر می‌رسد که با افزایش میزان و نوع استرسورها، دانشجویان مشکلات روانشناختی بیشتری را تجربه نمایند. استرسورهای گوناگون با تأثیر منفی‌ای که بر منابع مقابله فردی و اجتماعی شخص اعمال می‌کنند، باعث کاهش مقاومت فرد می‌گردند. حتی مشکلات معمولی و روزمره زندگی

منابع

فارسی

- ابراهیمی قوام، صغری (۱۳۷۴). روانشناسی و تحول مذهبی در انسان. مجله تربیت. دوره ۱۲. شماره ۵ .
- بیان زاده و همکاران (۱۳۷۸). بررسی عوامل فشارزای روانی و عملکردهای مقابله در دانشجویان رشته کاردرمانی دانشگاههای علوم پزشکی کشور. پایان نامه. دانشگاه علوم پزشکی ایران .
- پولادی ریشه‌ری (۱۳۷۴). ساخت و اعتباریابی مقیاس عوامل استرس‌زا در دانشجویان. پایان نامه. دانشگاه شهید چمران اهواز .
- ثامتی، ناهید (۱۳۷۵). ساخت و اعتباریابی مقیاس حمایت اجتماعی و رابطه آن و استرس‌ورهای دانشجویی با عملکرد تحصیلی در دانشجویان. پایان نامه، دانشگاه شهید چمران اهواز .
- خدایاری فرد، محمد (۱۳۷۸). تهیه مقیاس اندازه‌گیری اعتقادات و نگرش مذهبی دانشجویان. دانشگاه تهران .
- صادقی، محمدرضا؛ عابدی، احمد (۱۳۷۸). بررسی مکانیزمهای مقابله‌ای دانشجویان دانشگاه اصفهان در مقابل استرس. خلاصه مقاله چهارمین کنگره سراسری استرس. دانشگاه علوم پزشکی ایران .
- صبوری، مقدم (۱۳۷۲). رابطه بین منبع کنترل با عملکرد فرد تحت استرس. پایان نامه، دانشگاه علوم پزشکی ایران .
- نصری، صادق (۱۳۸۰). بررسی رابطه چندگانه استرسورها، نگرش مذهبی و سلامت روانی در دانشجویان مراکز تربیت معلم تهران. شورای تحقیقات آموزش و پرورش تهران .
- موسوی، زهرا (۱۳۷۶). بررسی تأثیر باورهای اعتقادی در مقابله با استرس بین دانشجویان تهرانی. پایان نامه، انستیتو روانپزشکی دانشگاه علوم پزشکی ایران .
- مختاری، عباس (۱۳۷۹). رابطه جهت‌گیریهای مذهبی با میزان تنیدگی در دانشجویان. پایان نامه. دانشگاه تربیت مدرس .

لاتین